

Розділ III. ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА

УДК 378.011.3-051:37]:[008+159.9

© О. В. Строяновська, 2016

О. В. Строяновська (м. Київ)

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ-ПЕДАГОГА

Строяновська О. В. Формування психологічної культури майбутнього фахівця-педагога. В цій статті досліджується проблема формування психологічної культури майбутніх фахівців-педагогів: аналізується сутність психологічної культури та основні тенденції її дослідження в галузі психології, вивчаються психологічні особливості культури в цілому (її компоненти, типи, рівні) і, зокрема, як феномену педагогічної діяльності, обґрунтовуються компоненти психологічної культури вчителя, виокремлені автором, серед яких психологічна грамотність, психологічна компетентність, мотиваційно-ціннісний компонент, а також формулюється нове визначення даного поняття, як способу педагогічної діяльності, рівень розвитку якої обумовлюється психологічною грамотністю (наявністю знань з теоретичної та практичної психології різних її галузей), компетентністю (здатністю використовувати наявні психологічні знання, педагогічні здібності та психологічні якості, яка реалізується через комунікативні, педагогічно-організаційні, рефлексивні, регулятивні, саногенні уміння та навички, та сформованою особистісною (мотиваційно-ціннісною) спрямованістю - цінностями, переконаннями, інтересами та потребами, зокрема, прагненням до самоактуалізації, які виступають показником особистісної зрілості та обумовлюють пошукову активність людини; вивчаються умови формування психологічної культури майбутніх учителів. В результаті аналізу теоретичних джерел робиться висновок про те, що становлення психологічної культури майбутнього педагога - складний і довготривалий процес формування комплексної структури через зміни у стосунках з соціумом, ставлення до діяльності, зокрема педагогічної, виховання власної особистості, яка пронизує всі рівні та сторони особистості, зачіпає всі сфери її життя і є необхідною передумовою для ефективного і досконалого виконання професійних обов'язків.

Ключові слова: психологічна культура, складові психологічної культури особистості, психологічна грамотність, психологічна компетентність, рефлексія, культуротворчість, психологічна культура вчителя, умови формування психологічної культури вчителя.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день пріоритетна увага у реформуванні вищої освіти в Україні має надаватися підготовці нової генерації педагогічних кадрів, що здатна трансформувати в собі нову освітню парадигму гуманістичного піднесення самоцінності особистості вихованця. Такий перехід до нового особистісно-орієнтованого типу освіти не можливий без суттєвого підвищення рівня психолого-педагогічної культури вчителя, що вказує на актуальність дослідження проблеми формування психологічної культури майбутнього фахівця-педагога.

Аналіз наукових досліджень. Психологічна культура є порівняно новим поняттям і поки що доволі рідко використовується в науковій літературі. Воно утворилося на перехресті різних наукових галузей: філософії, культурології, соціології, етики і психології. М.К. Тутушкіна [6] розуміє психологічну культуру як турботу про своє психічне здоров'я, вміння самому виходити із психологічних криз і допомагати близьким людям. На думку О.Й. Моткова [3], психологічна культура - це комплекс розвинутих спеціальних потреб, здібностей і вмінь людини, який

проявляється в самоорганізації і саморегуляції будь-якої життєдіяльності людини, різноманітних видах її базових прагнень і тенденцій, в ставленні особистості до себе, до людей, до живої і неживої природи, до світу в цілому. Л.С. Колмогорова [2] виводить поняття загальної психологічної культури, відокремлюючи його від поняття професійної психологічної культури, та розуміючи під нею складову базової культури особистості як системної характеристики людини, яка дозволяє їй ефективно самовизначитися і самореалізуватися в житті, а також сприяє успішній соціальній адаптації і саморозвитку.

Метою статті є окреслення сутності психологічної культури та основних тенденцій її дослідження в галузі психології, обґрунтування компонентів психологічної культури вчителя та визначення умов формування психологічної культури майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. В сучасних психологічних дослідженнях розглядаються різні аспекти, рівні та складові психологічної культури. Зокрема, Е.А. Клімов впроваджує поняття психологічної грамотності, як певний рівень психологічної культури, і виокремлює в ній такі складові: психологічну спрямованість мислення, інтерес до сторонньої людини, володіння елементами психологічного пізнання. Дослідник підкреслює важливість того, щоб психологічна спрямованість розуму поєднувалася у людини з культивуванням в собі високого рівня толерантності до індивідуальної неповторності інших людей. В.М. Аллахвердов [1], досліджуючи „психологічну проникливість” як певну складову психологічної культури, зауважує, що відсутність психологічної проникливості - це відсутність ефективного інструменту в побудові поведінки людини. Також вчений відзначає, що „психологічна некультурність” людей, яка нерідко зустрічається, проявляється звичайно не у вигляді поганих манер і неерудованості, а як неволодіння особливим культурним кодом, який забезпечує адекватну інтерпретацію процесу психологічної взаємодії, а також неволодіння культурними моделями поведінки, закріпленими в різноманітних формах спілкування і способах комунікації. Л.Б. Куліков, розглядаючи поняття психологічної культури в межах етнічної психології, вважає зміст цього поняття предметом психокультурології, міждисциплінарної науки, найбільш тісно пов'язаної з культурологією, психологією, етнологією, антропологією, соціологією. В психокультурології можуть бути виділені такі розділи: психологічна культура почуттів і емоцій, психологічна культура пізнання і інтелекту, психологічна культура свідомості та самосвідомості, психологічна культура волі і саморегуляції, психологічна культура самовдосконалювання і саморозвитку особистості. Психологічна культура як системне і багатокомпонентне поняття розкривається з точки зору таких основних аспектів, як гносеологічний, процесуально-діяльнісний, суб'єктивно-особистісний тощо.

Дослідник Л.С. Колмогорова виокремлює та вивчає наступні складові психологічної культури особистості:

1. Психологічна грамотність. Психологічна грамотність означає оволодіння психологічними знаннями (фактами, уявленнями, поняттями, законами), вміннями, символами, правилами і нормативами в сфері спілкування, поведінки, психічної діяльності. Вона може проявлятися в світогляді, ерудиції, поінформованості з приводу різноманітних явищ психіки як з точки зору наукового знання, так і з точки зору життєвого досвіду.

2. Психологічна компетентність. За М.А. Холодною, компетентність - це особливий тип організації предметно-специфічних знань, який дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності. Д. Равен виокремлює різні види компетентності, багато з яких можна віднести до класу психологічної компетентності, наприклад: „тенденція контролювати свою діяльність”, „впевненість в собі”, „самоконтроль”, „адаптивність”, „самостійність мислення”, „критичне мислення”, „готовність до ризику”, „наполегливість”, „довіра”, „персональна відповідальність”, „здатність до спільної роботи”, „здатність вирішувати конфлікти”,

„толерантність щодо різних стилів життя оточуючих“. Основна відмінність психологічної грамотності від компетентності полягає в тому, що грамотна людина знає, розуміє (наприклад, як вести себе, як спілкуватися в тій чи іншій ситуації), а компетентна - реально і ефективно може використати знання у вирішенні тих чи інших проблем.

3. Ціннісно-змістовий компонент - це сукупність особистісно значущих і особистісно цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, відношень, вірувань тощо. Слід зазначити, в ситуаціях вибору найбільш яскраво проявляються характеристики, які відносяться до ціннісно-змістового компоненту психологічної культури людини.

4. Рефлексія - відслідковування мети, процесів і результатів своєї діяльності з присвоєння психологічної культури, а також усвідомлення тих власних внутрішніх змін, які відбуваються.

5. Культуротворчість означає, що людина вже в дитячому віці є не тільки творінням культури, але й її творцем. Об'єктом психологічної творчості можуть виступати образи і цілі, символи і поняття, вчинки і відносини, цінності і переконання [2].

В структурі психологічної культури В.В. Семикін виділяє такі компоненти: когнітивний (система наукових психологічних знань про людину і соціальну взаємодію людей, свій внутрішній психічний світ і особистісно-індивідуальні якості); рефлексивно-перцептивний (спостережливість, увага до людей, психологічна проникливість, вміння адекватно сприймати самого себе і інших людей, прогностичні здібності, здібності до ідентифікації); афективний (чутливість до людей, розвинута емпатія і вміння співпереживати, багатство і дієвість переживань, емоційна стабільність, чуйність, доброзичливість, великодушність, милосердя, почуття власної гідності, почуття гумору); вольовий (здатність протидіяти зовнішньому тиску, здатність придушити негативні емоційні впливи і сильні переживання, здатність продовжувати виконувати певну роботу при значних психічних і фізичних навантаженнях, самоконтроль, витримка, наполегливість в утвердженні моральних цінностей і відстоюванні моральних принципів, надійність); комунікативний (вміння спілкуватися з різними людьми, адекватно сприймати і передавати інформацію, вміння будувати і висловлювати свої думки логічно, доказово і зрозуміло, мовленнєва культура); регулятивний (адаптивність, вміння довільної саморегуляції поведінки і діяльності, володіння собою, вміння керувати своїми психічними станами і розумом, моральна саморегуляція); підсистема досвіду соціальної взаємодії (установки і стереотипи культурної поведінки, розвинуті вміння і навички соціальної взаємодії, соціальна активність, терпиме ставлення до людей, ввічливість, дипломатичність, добросовісність, внутрішня гідність, інтелігентність); ціннісно-змістовий (соціальні норми, цінності і відношення до них, цікавість до людей, толерантність, гуманність, порядність, справедливість, відповідальність, моральність, самоповага). Три останні компоненти в цьому багатомірному психологічному феномені є системоутворюючими, а ціннісно-змістовий компонент виступає стрижневим, інтегруючим. Саме від нього залежить істинність і зрілість психологічної культури людини. Без моральних переконань і внутрішнього морального закону, а також соціально значущих смислів культурна поведінка людини буде формальною.

Окрім вивчення компонентів психологічної культури, В.В. Семикін виокремлює три рівні її розвитку: психологічну грамотність як деякий мінімум психологічних знань і умінь, які забезпечують більш або менш адекватну поведінку і соціальну взаємодію; психологічну компетентність, яка забезпечує ефективність поведінки, діяльності або соціальної взаємодії з людьми; зрілу психологічну культуру, як розвинутий механізм особистісної саморегуляції, яка забезпечує ефективну, безпечну, гуманну взаємодію з людьми. Отже, в психологічній культурі проявляється міра конгруентності людини і соціуму, її здатність вписуватися в оточуючий світ і відповідати духовній природі світу. Психологічна культура є результатом соціалізації, освіти,

виховання, а також великої внутрішньої роботи людини, роботи з гармонізації власних життєвих інтересів з інтересами оточуючого світу і соціуму.

Психологічна культура вчителя набуває своїх особливостей на основі професійної діяльності. Вона є підструктурою професійно-педагогічної культури й представляє собою складний феномен, що відображає спрямованість та зміст психологічної діяльності. Аналіз понять «культура», «професійно-педагогічна культура», «психологічна культура» дає змогу вивести на новий рівень розуміння головної сутності поняття «психологічна культура вчителя». На думку Н.В. Чепелевої [7], психологічна культура вчителя – це наявність педагогічного мислення, яке базується на системі теоретичних знань із педагогіки, загальної, вікової та педагогічної психології й виявляється в здатності використовувати ці знання, оперувати ними в практичній діяльності – в процесі прийняття рішень за конкретних педагогічних обставин під час організації навчально-виховного процесу, в ситуаціях спілкування з учнями – виявляти ті чи інші недоліки в своїй професійній діяльності, констатувати наявність чи відсутність у себе певних, необхідних для вчителя якостей. Іншими словами, психологічна культура вчителя – це феномен, який охоплює психологічну грамотність та компетентність, рефлексію у педагогічній діяльності. За А.Б. Орловим [4], справжня професійна психологічна культура педагога передбачає культуру його переконань, переживань, уявлень і впливів, яка проявляється у відношенні і до самого себе, і до учнів; така культура є результатом поступового подолання і викорінення невротичних (тобто неавтентичних, ілюзорних) компонентів власного внутрішнього світу шляхом застосування різного роду психотерапевтичних за своїм змістом практик. Спираючись на вищезазначене визначення психологічної культури вчителя, можна сказати, що для її сформованості педагог повинен мати чітку ціннісну позицію до основних життєвих понять та бажання долати власну психологічну проблематику. О.В. Єрьомкін визначає психологічну культуру вчителя як ціннісно-смыслову позицію його особистості, що ґрунтується на яскраво вираженій потребі в самопізнанні й пізнанні інших людей; спосіб професійної діяльності вчителя, формування якого в цілісному педагогічному процесі відбувається на суб'єкт-суб'єктному рівні, зачіпає мотиваційно-ціннісні, когнітивні, рефлексивні й поведінкові сфери особистості й суттєво стимулює зростання професіоналізму. Значна кількість і різноманітність вище наведених визначень відкриває перспективу для подальшої розробки даної проблеми. Погляди таких науковців, як А.К. Байметова, О.О. Бодальова, В.І. Войтка, А.М. Горфункель, Л.А. Перевощикова, Н.А. Побірченко, О.П. Сергієнкової, В.В. Синівського, В.В. Рибалка, Н.В. Чепелевої та інших, дають змогу окреслити певні компоненти психологічної культури вчителя:

1. Психологічні знання як основа не тільки психологічної, а й професійної культури вчителя, коли вони органічно поєднуються зі знаннями педагогіки, сучасної політичної, економічної, екологічної, соціокультурної ситуації і становлять своєрідний психолого-педагогічний світогляд.

2. Психологічна готовність до вчительської праці, яка пов'язана з усвідомленням її соціальної значущості.

3. Особистісні якості вчителя, і в першу чергу, педагогічні здібності, які здатні забезпечити успішне виконання педагогічної діяльності.

4. Емоційно-вольова сфера особистості педагога, яка забезпечує здатність свідомо керувати своїми емоціями, регулювати свої дії і поведінку, володіти собою, створювати позитивний емоційний настрій і сприятливий психологічний клімат.

5. Характерологічні і типологічні властивості педагога, які включають особливості темпераменту та характеру вчителя і прямо чи опосередковано впливають на успішність навчальної діяльності чи на відносини з учнями, колегами, батьками.

6. Прагнення і здатність особистості педагога постійно вдосконалюватися, займатися самоосвітою.

Дослідник В.П. Вовк, спираючись на дослідження науковців, пропонує до складових психологічної культури вчителя віднести: психологічні знання, уміння та навички; професійні здібності; психологічні якості; психологічну компетентність. На нашу думку, дана структура психологічної культури вчителя є найбільш систематизованою та змістовною. Аналіз розуміння поняття «психологічна культура вчителя» у вітчизняній психології дозволив нам розробити його більш узагальнену структуру та сформулювати визначення цього феномену, яке, на наш погляд, має найбільше смислове наповнення. Отже, психологічна культура вчителя складається з:

1. Психологічної грамотності (наявності знань з теоретичної та практичної психології різних її галузей, педагогічних підходів до навчання, виховання та розвитку особистості дитини).

2. Психологічної компетентності (здатності використовувати наявні психологічні знання, педагогічні здібності та психологічні якості, яка реалізується через уміння та навички: комунікативні (які мають на меті побудову ефективних стосунків з педагогічним колективом та соціумом в цілому); педагогічно-організаційні (спрямовані на широке та вузьке розуміння мети педагогічної діяльності, реалізацію системного підходу у її досягненні); рефлексивні (які допомагають педагогові критично ставитися до себе, усвідомлювати свої психологічні проблеми, шукати шляхи їх вирішення та подолання, поважати себе та інших); регулятивні (які дозволяють довільно регулювати власною поведінкою і діяльністю, ефективно адаптуватися до обставин, які швидко змінюються); саногенні (спрямовані на реалізацію власного здорового способу життя, позитивного мислення, розвитку стресовитривалості);

3. Мотиваційно-ціннісного компоненту (наявність сформованої особистісної спрямованості – цінностей, переконань, інтересів та потреб, зокрема, прагнення до самоактуалізації, які виступають показником особистісної зрілості та обумовлюють пошукову активність людини).

Отже, психологічна культура вчителя – це спосіб педагогічної діяльності, рівень розвитку якої обумовлюється психологічною грамотністю, компетентністю (здатністю ефективно використовувати наявні педагогічні та психологічні знання) та сформованою особистісною (мотиваційно-ціннісною) спрямованістю. Таким чином, можна зробити висновок про те, що психологічну культуру вчителя можливо сформувати через зміни у стосунках з соціумом, ставлення до діяльності, зокрема педагогічної, та виховання власної особистості.

На сьогоднішній день становленню психологічної культури майбутнього фахівця-педагога приділяється недостатньо уваги, зокрема, відсутні конкретні розробки впровадження систематизованої програми формування даного психологічного феномену. Дослідник О.В. Єрьомкін, пропонує такі умови для успішного формування психологічної культури вчителя:

1. Формування психологічної культури в системі безперервної професійної підготовки вчителя.

2. Створення оптимальних психологічних умов для реалізації особистісної потреби в самопізнанні й пізнанні інших людей, саморозвитку, самовихованні як передумови успішного формування психологічної спрямованості особистості, а на її основі – психологічної культури особистості.

3. Створення в процесі навчання спеціальних умов, які б передбачали б доповнення й структурування змісту психолого-педагогічних дисциплін, їх інтеграцію; розробку й реалізацію спеціальних педагогічних, психологічних і психотерапевтичних методик навчання.

4. Включення науково-теоретичної та практичної психологічної підготовки в зміст психолого-педагогічних предметів і навчально-виробничу практику, в структуру самостійної

роботи з психолого-педагогічних дисциплін, в процедуру виконання наукових робіт студентів і в соціокультурний простір майбутнього педагога.

5. Побудова й реалізація індивідуальних програм формування психологічної культури на основі прийняття цінності себе й інших, що передбачає включення її в особистісний контекст і в професійний образ майбутніх вчителів.

6. Створення комплексу діагностичних методик, якими повинен користуватися вчитель у педагогічних цілях.

7. Формування психологічної й практичної готовності вчителя до співробітництва зі шкільним психологом на основі ціннісних орієнтацій, поглядів, теоретичної підготовленості до психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини.

Висновки. Виходячи з вище сказаного, становлення психологічної культури майбутнього педагога - складний і довготривалий процес формування комплексної структури, яка пронизує всі рівні та сторони особистості, зачіпає всі сфери життя і є необхідною передумовою для ефективного і досконалого виконання професійних обов'язків. Для розв'язання даної проблеми необхідно шукати нові підходи та шляхи в організації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх педагогів, спираючись на формування основних структурних компонентів психологічної культури вчителя, адже лише шляхом усвідомленої, цілеспрямованої, планомірної та безперервної діяльності викладачів, спрямованої на підвищення теоретичної й практичної та психологічної підготовки студентів, майбутній учитель може стати висококваліфікованим спеціалістом із високим рівнем сформованості психологічної культури.

Література

1. *Аллахвердов В.М.* О формировании психологической культуры у студентов технического вуза / В.М. Аллахвердов, Н.В. Беляк, М.В. Иванов // Психологическое обеспечение учебно-воспитательного процесса в вузе: Межвузовский сборник. – Л., 1985. – С. 67–69.
2. *Колмогорова Л.С.* Становление психологической культуры личности как ориентир современного образования / Л.С. Колмогорова // Педагогика. – 1997. – № 3. – С. 21–23.
3. *Мотков О.И.* Психологическая культура личности / О.И. Мотков // Школьный психолог. – 1999. – № 8. – С. 14–16.
4. *Орлов А.Б.* Психология личности и сущности человека: парадигмы, проэкции, практики: пособие для студентов психологических ф-тов / А.Б. Орлов. – М., 1995. – 324 с.
5. *Семикин В.В.* Психологическая культура и образование / В.В. Семикин // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И.Герцена. – 2002. – № 2 (3): Психолого-педагогические науки: Научный журнал. – С. 26–36.
6. *Тутушкина М.К.* Практическая психология для преподавателей / М.К. Тутушкина. – М. : ИД «Филин», 1997. – 245 с.
7. *Чепелева Н.В.* Психологічна культура майбутнього вчителя / Н.В. Чепелева // К. : Серія 7. Педагогічна. – 1989. - №8. – С. 24–27.

Строяновская Е. В. Формирование психологической культуры будущего профессионала-педагога. В статье рассматривается проблема формирования психологической культуры будущего профессионала-педагога: анализируется сущность психологической культуры и основные тенденции ее изучения в психологии, изучаются особенности психологической культуры вообще (ее компоненты, виды, уровни) и в частности,

как феномен педагогической деятельности, обоснованы компоненты психологической культуры учителя, выделенные автором, среди которых психологическая грамотность, психологическая компетентность, мотивационно-ценностный компонент, а также формулируется новое определение данного понятия, как способа преподавательской деятельности, уровень развития которой определяется психологической грамотностью (наличием знаний теоретической и практической психологии ее различных отраслей), компетентностью (способностью использования существующих психологических знаний, психологических качеств, которые реализуются с помощью коммуникативных, организационно-педагогических, рефлексивных, регуляторных, саногенных умений и навыков и сформированной личностной (мотивационно-ценностной) направленности - ценностями, убеждениями, интересами и потребностями, в частности, стремлением к самоактуализации, которые являются показателем личной зрелости и определяют поисковую активность человека; изучаются условия формирования психологической культуры будущего учителя. Анализ теоретических источников позволил сделать вывод о том, что формирование психологической культуры будущего учителя – это сложный и длительный процесс формирования комплексной структуры вследствие изменения в отношениях с социумом, отношения к педагогической деятельности, воспитания собственной личности, которая пронизывает все уровни и стороны личности, затрагивает все сферы жизни и является необходимым условием для эффективного и совершенного исполнения профессиональных обязанностей.

Ключевые слова: психологическая культура, компоненты психологической культуры личности, психологическая грамотность, психологическая компетентность, рефлексия, культуротворчество, психологическая культура учителя, условия формирования психологической культуры учителя.

Stroyanovska O. V. Formation of psychological culture of the future professional educator. This article deals with the problem of formation of psychological culture of the future professional educator: examines the psychological essence of culture and the main trends of its study in psychology, explores the psychological features of culture in general (its components, types, levels), and in particular, as a phenomenon of pedagogical activities, grounded components of psychological culture teacher (the psychological literacy, psychological competence, motivation-based component), as well as the new definition of this concept as a way of teaching activities, the level of which is determined by the psychological literacy (having knowledge of the theoretical and practical psychology of its different sectors), competence (the ability to use existing psychological knowledge, teaching ability and psychological quality, which is realized through communication, pedagogical-organizational, reflexive, regulatory, sanogennì ability and skills and formed a personal (motivational) thrust-values, beliefs, interests and needs, in particular, the desire to self-realization which are the indicator of personal maturity and determine the search activity of the person; studied conditions of formation of psychological culture of future teachers. Analysis of the theoretical sources concluded that the formation of the psychological culture of the future teacher is complicated and long process of forming complex structures due to a change in relations with environment, activities, including education, the self-education of that permeates all levels of the personality, touches all spheres of her life and is a necessary prerequisite for effective and perfect execution of professional duties.

Keywords: psychological culture, psychological components of culture personality, psychological literacy, psychological efficiency, reflection, cultural creativity, psychological culture teachers, conditions of formation of psychological culture teacher.

Відомості про автора:

Строяновська Олена Василівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології факультету філософської освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Статтю подано до друку 31.03.2016.

УДК 159.922.8

© Л. В. Долинська, О. О. Стахова, 2016

Л. В. Долинська (м. Київ), О. О. Стахова (м. Житомир)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Долинська Л. В., Стахова О. О. Ціннісні орієнтації як психологічний механізм розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя початкових класів. Статтю присвячено проблемі професійного становлення майбутніх педагогів початкової ланки шкільної освіти, основою якого є розвиток їх професійної самосвідомості. У межах публікації висвітлено залежність функціонування професійно-педагогічної Я-підструктури студентської молоді від низки психологічних феноменів (особистісних і професійних) як механізмів розвитку даного утворення, зокрема ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців. Розкрито концептуальні погляди вітчизняних дослідників про вплив життєво-професійних орієнтирів юнаків на розвиток їх професійного "Я". Виявлено особливості ієрархічної структури ціннісних орієнтацій студентів-майбутніх учителів початкових класів, визначено її динаміку. Емпірично досліджено взаємозв'язок змістовних складових ціннісної сфери майбутніх педагогів із рівнями розвитку їх професійної самосвідомості. Доведено домінування в студентів із високим рівнем професійно-педагогічної Я-підструктури професійних ціннісних орієнтацій, що вказують на професійно-педагогічну спрямованість їх особистості; переважання в юнаків із середнім рівнем досліджуваного феномена двох груп цінностей – професійних і статусних, що свідчить про бажання майбутніх представників педагогічної спільноти не лише оволодіти професією, але й завдяки самоствердженню в професійному середовищі зробити гарну кар'єру та зайняти достойне місце в суспільстві; превалювання в досліджуваних із низьким рівнем професійно-педагогічної самосвідомості матеріальних ціннісних орієнтацій, пов'язаних із високим заробітком, матеріальним достатком і створенням в першу чергу побутового комфорту.

Ключові слова: професійна самосвідомість, психологічні механізми розвитку професійно-педагогічної самосвідомості, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення надзвичайно гостро висвітлюють потребу українського суспільства у висококваліфікованих педагогічних кадрах, здатних до постійного свідомого самовдосконалення, саморозвитку та досягнення належного рівня професійної майстерності. Відтак реалізація даної потреби пред'являє підвищені вимоги до підготовки, розширення професійної компетентності майбутніх учителів, зокрема початкових класів, яким належить винятково важлива роль у формуванні особистості дитини. І, як доводять результати досліджень представників психологічної науки, провідним змістовним елементом, основою професійного становлення майбутніх фахівців є розвиток їх професійної самосвідомості, без належного рівня якої унеможлиблюється усвідомлення себе особистістю в професійній діяльності.